

נזק אנבי: איך הסנקציות האמריקאיות על איראן פוגעות בעיראק

תומר פדלון ששון חדד

חידוש הסנקציות האמריקאיות על איראן בתחילת חודש אוגוסט מהווה מהלומה נוספת לכלכלה האיראנית ההולכת ונחלשת מאז פרישתה של ארצות הברית מהסכם הגרעין בחודש מאי. בעקבות צעד זה, בין היתר, נאסרו מכירה של זהב ומתכות יקרות לאיראן ורכישת דולרים במערכת הבינלאומית על ידי איראן וחברות איראניות, והוטלו איסורים על מכירת מטוסים אזרחיים לחברות איראניות. המסר האמריקאי הוא ברור - מי שעושה עסקים עם איראן לא יכול לעשות עסקים עם ארצות הברית. מהלכים אלו הובילו להמשך הצניחה בשער המטבע האיראני ולפגיעה במשק המקומי. הסבב הבא של הסנקציות, העוסקות באיסור רכישת נפט, הצפוי בנובמבר הקרוב, אמור לפגוע הרבה יותר בנשמת אפו של התוצר האיראני. אולם, כבר עתה, עם תחילתו של הסבב הנוכחי ניתן להבחין בהשפעות הרחבות יותר של הסנקציות בעידן הגלובליזציה. על רקע העמקת הקשרים הכלכליים בין המדינות, סנקציות המוטלות על מדינה אחת זולגות גם למדינות אחרות ומשפיעות על חברות כלכליות ואנשים פרטיים המושקעים במדינה שעליה הוטלו סנקציות. המקרה האיראני והשפעתו על חברות כלכליות מערביות, מדינות במזרח התיכון, ובעיקר על הכלכלה העיראקית הינו מקרה מבחן מעניין להשפעה זו. על ארצות הברית להיות ערה לנזקים שתגרומנה הסנקציות לכלכלה העיראקית מפני שהשפעות אלה הן חלק מתמונה רחבה יותר של המאבק האמריקאי עם איראן על ההשפעה בעיראק.

הסכם הגרעין ביולי 2015 סיפק הכשר לעשיית עסקים עם איראן. בעקבות זאת, מדינות וחברות רבות החלו להביע עניין בהשקעות כלכליות גדולות באיראן ואף חתמו על חוזים ארוכי טווח במדינה. שלוש שנים לאחר מכן, פרישתה של ארצות הברית מהסכם הגרעין היוותה יריית פתיחה רשמית למלחמה כלכלית מול איראן והובילה לנטישה נרחבת של חברות מערביות מעסקאות באיראן. בתחום תעשיית הרכב, החברות מאזדה, יונדאי ותאגיד פזי-סיטרואן ביטלו חוזים של מיליארדים עם חברות איראניות והפסיקו את השקעותיהן במדינה עד להודעה חדשה; בנקים הודיעו כי יסגרו סניפים באיראן ויפסיקו לבצע העברות בנקאיות הקשורות לרכישות מאיראן; חברת טוטאל הצרפתית ביטלה את החוזה לפיתוח שדה הגז וחברת בואינג האמריקאית ביטלה חוזים להספקת מטוסים לאיראן בשווי 20 מיליארד דולר. אלה דוגמאות בלבד לעסקאות שבוטלו בין חברות ענק לבין איראן ואשר פגעו לא רק באיראן אלא גם בחברות הללו עצמן, שתכננו כניסה לשוק חדש וגדול שיכול היה לקצור להן הכנסות הן בטווח הקצר והן בטווח הארוך. לא רק חברות פרטיות מושפעות מהסנקציות האמריקאיות אלא גם מדינות ובראשן עיראק, מדינה שארצות הברית עוסקת רבות בשיקומה.

מרגע נפילתו של סדאם חוסיין באפריל 2003 שקעה עיראק בחוסר יציבות. בשנת 2011 עזבו החיילים האמריקאים את המדינה וב-2014 התלקחה שוב מלחמת אזרחים, בין המשטר למורדים הסונים שהפעם פעלו במסגרת המדינה האסלאמית (דאע"ש). בדצמבר 2017, שלוש שנים לאחר פתיחת המלחמה, הכריז ראש ממשלת עיראק, חידר אל-עבאדי, על סיומה ותבוסת המיליציות.

תחת שרביטו של אל-עבאדי המדינה משתקמת לאיטה ונהנית מיציבות יחסית, שבאה לידי ביטוי מרבי בשובם של פליטים עיראקיים לביתם. בתקופה זו, עיראק מקיימת יחסים ביטחוניים חשובים עם ארצות הברית, אך גם ההשפעה האיראנית בעיראק משמעותית וניכרת אף בכלכלה. היחסים הכלכליים בין שתי המדינות הולכים ומתהדקים בשלושה נתיבים מרכזיים:

1. יבוא - היקף הסחר בין המדינות עולה משמעותית משנה לשנה ובעקבות חיסול המאחז הטריטוריאלי של דאע"ש מעיראק הגיע להיקף שיא של שישה מיליארד דולר בשנה האחרונה, עד מארס 2018. יבוא זה, המהווה 15 אחוזים מכלל הייבוא לעיראק בתקופה זו, מתבסס על מוצרי מזון, מוצרים לחקלאות, חומרי יסוד לבנייה, מזגנים וחלקי חילוף לרכב. קווי שילוח קלים ומחירים נמוכים עושים את הסחר עם איראן אטרקטיבי עבור עיראק.

2. תיירות - ענף התיירות תורם חמישה מיליארד דולר לכלכלה העיראקית מדי שנה, והדת השיעית היא הסיבה המרכזית להגעת תיירים לערי עיראק השונות. התיירים מגיעים בעיקר לנג'ף וכרבלא עקב חשיבותן בהיסטוריה השיעית. כ-85 אחוזים מהתיירים בערים אלו בשנה האחרונה הגיעו מאיראן.

3. קשרים פיננסיים - מחשש לחוסר היציבות בעיראק, אזרחים רבים הוציאו את כספם מהמדינה בניסיון לשמור על ערך הכסף. בשנת 2015 השוק העיראקי קרס עקב ההצלחות של דאע"ש, ובמקביל בעקבות הסכם הגרעין, השוק האיראני החל לצמוח. בנקים באיראן הציעו ריבית של 20 אחוזים בשנה, בזמן שכל השקעה בעיראק סבלה מאי-ודאות. על כן, אזרחים עיראקיים רבים הוציאו את כספם ונהרו בהמוניהם לבנקים באיראן.

פרישת ארצות הברית מהסכם הגרעין והפעלת הסבב הראשון בסנקציות כבר פגעו באופן משמעותי בתיירות לעיראק ובהשקעות בבנקים האיראניים. מאז אפריל בשנה זו איבד הריאל האיראני חצי משווי מול הדולר ואזרחים איראניים רבים ביטלו עקב זאת את טיולי הדת המתוכננים בעיראק. שדה התעופה של נג'ף, שלפני מספר חודשים הפעיל 35 טיסות בין שתי המדינות, מפעיל היום 12 טיסות בלבד. 300 בתי המלון בעיר מציעים חדרים ב-50 אחוזים הנחה, רק כדי להחזיר את התיירים האיראניים הממאנים לשוב. למעלה מחצי מיליון עיראקיים מועסקים בענף התיירות והחשש הגדול הוא שהמשך הסנקציות יוביל לפיטורים המוניים. בנוסף על הפגיעה בענף התיירות, אזרחים עיראקיים רבים מודאגים מהשקעותיהם באיראן שיורדות לטמיון. ההשקעות בבנקים האיראניים הומרו מידי לריאל, ועם צניחתו של המטבע נפגעו גם ההשקעות העיראקיות. כיום, הבנקים האיראניים מגבילים את המשיכות בבנקים ברחבי המדינה לסכום השווה ל-200 דולר ביום, ובכך גם מונעים העברה של הכספים שנשארו חזרה לעיראק.

הפגיעה בתיירות ובהשקעות של אזרחים עיראקיים בעקבות הסנקציות על איראן מעוררת חשש כבד בעיראק מפני אי-יציבות כלכלית. באחרונה, ראש ממשלת עיראק, אל-עבאדי, הצהיר כי משלחת עיראקית תצא בקרוב לווינגטון כדי להגיע להבנות עם הממשל האמריקאי בנוגע להמשך הסחר העיראקי עם איראן. אל-עבאדי כבר הודיע כי עיראק לא תכבד את כל הסנקציות על איראן ותמשיך לקיים עמה מסחר במטבעות אחרים ולא בדולרים. בעיראק חוששים שמחסור במוצרי יסוד מיובאים מאיראן יוביל לחוסר יציבות. ארצות הברית מצדה צריכה לחשוב על מענה לאתגר הכלכלי הניצב בפני עיראק, אך גם לא לזנוח את האתגר הפוליטי הקשור במדינה זו. לאיראן יש אינטרס מובהק בשמירת הקשרים הכלכליים עם עיראק ולכן צפוי שתנסה למנוע

ממנה לשתף פעולה עם הסנקציות. משום שלאיראן כלים רבים שביכולתם לערער את היציבות הפנימית בעיראק, ארצות הברית תצטרך להתמודד גם עם האתגר הזה - מעבר לאתגר הכלכלי.

אחרי שארצות הברית סייעה רבות לביטחון עיראק וליציבותה הפוליטית היחסית בתקופה זאת, עליה לחשוב על היציבות הכלכלית כבלם בפני התדרדרות לאי-יציבות. לכן, אל לה להקל ראש בנזק האגבי לעיראק, שיצרו הסנקציות המוטלות על איראן. עיראק סבלה מחוסר יציבות מתמדת עד לא מכבר והנהגתה חוששת בצדק ממשבר כלכלי, שיוסיף לאי-היציבות הפוליטית. מעבר לכך, גם ציות של עיראק הרשמית למשטר הסנקציות לא מבטיח שלא תהיינה הברחות בחסות גורמים פרו-איראניים בעיראק. מצד שני, אין זה אומר שעל ארצות הברית לאשר את עקיפת הסנקציות מצד עיראק, משום שכך יחזקו עוד הקשרים בין טהראן לבגדאד, החזקים היום יותר מאשר בין בגדאד לארצות הברית. משום שארצות הברית צריכה להישאר נאמנה לדרכה כלפי כל מי שיקיים יחסים כלכליים עם איראן, התמונה האסטרטגית הרחבה יותר מציגה סבב נוסף במאבק בין ארצות הברית לאיראן על ההשפעה בעיראק. אם ארצות הברית מנהלת מערכה מול איראן, היא אינה יכולה לאפשר לגבול בין איראן לעיראק להפוך לנתיב עוקף סנקציות. מכאן שהיעדר אלטרנטיבה לסחר עם איראן ובעיות כלכליות בעיראק בעקבות הסנקציות על איראן עלולות להחזיר את חוסר היציבות הפוליטית לעיראק ולדחוף אותה לזרועות האיראניים.